

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах соціально-культурних, економічних і політичних трансформацій, притаманних сучасному українському суспільству, спостерігається тенденція нівелювання чоловічих і жіночих ролей у всіх сферах життєдіяльності, втрати цінності і значущості стосунків чоловіків і жінок, зниження рівня культури взаємин між статями. Отже, виникає гендерна проблематика в освіті як аспект утвердження гуманітарної парадигми в педагогіці. Проте українська педагогіка знаходиться лише на стадії включення гендерного підходу в методологію і галузь емпіричних досліджень, що сприятиме розвитку цілісності особистості, становленню чоловічої та жіночої індивідуальності, формуванню у юнаків та дівчат культури гендерних стосунків.

Як стверджує І. Мунтян у своєму дослідженні професійної підготовки студентів вищих педагогічних закладів, інтеграція гендерного підходу в національну систему вищої освіти на сучасному етапі є вкрай необхідною, оскільки гендерна збалансованість в українському суспільстві є одним із індикаторів його визнання як розвинутої держави, що орієнтується на європейський вибір.

Аналіз попередніх досліджень з цієї проблеми. Гендерній проблематиці в освіті приділяють увагу такі дослідники, як Т. Говорун, І. Іванова, І. Кон, В. Кравець, О. Кікінеджи, О. Кізь, І. Кльоцина, С. Матюшкова, О. Цокур та ін. Проблеми виховання гендерної культури молоді проаналізовано у наукових працях Н. Браженської, Т. Булатової, В. Романової, І. Мунтян, П. Приходькіної, Н. Терзі та ін.

Зважаючи на те, що підготовка майбутнього фахівця, зокрема майбутнього фахівця пожежної безпеки — відповідальна справа, у якій пильної уваги вимагає не лише професійне становлення курсантів, але й їхнє виховання, особливого значення набуває виховання гендерної культури курсантів ВНЗ Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Проте педагогічні умови виховання гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки залишаються невисвітленими у наукових джерелах.

Формулювання мети та завдань статті. З огляду на зазначене, основні цілі цієї статті полягають у тому, щоб на основі аналізу психолого-педагогічних джерел та емпіричного матеріалу виокремити педагогічні умови виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сутність поняття «гендерна культура» полягає в особливому підході оформлення особистістю своєї життєдіяльності, зумовленому її прагненням до максимальної реалізації сил та здібностей як представника певної статі. Гендерна культура структурована на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір стратегії гендерної ідентичності, засвоєння цінностей, норм і правил статеворольової поведінки позитивної спрямованості, що відповідає певній біологічній статі [2, с. 20].

Гендерну культуру Т. Булатова визначила складником загальнолюдської культури, що є результатом ефективного, методично правильного гендерного виховання та самовиховання, що виражається в здатності адекватно усвідомлювати власну стать, абстрагуватися від зовнішніх і внутрішніх впливів деструктивного змісту, у сформованій паритетній свідомості, гармонізації фемінного й маскулінного начала особистості, умінні

чітко формулювати власну гендерну позицію та практично реалізувати схему стосунків між статтями відповідно до ідеї егалітаризму, бажання передати сформований гендерний досвід наступним поколінням [2, с. 42-43].

Викладаючи свої думки, Ф. Терзі зазначає, що першою необхідною педагогічною умовою формування у студентів вищих навчальних закладів гендерної культури є гуманітаризація їхньої професійної підготовки шляхом інтеграції результатів гендерних досліджень у зміст навчальних дисциплін [6, с. 65].

Характеризуємо гендерну культуру майбутніх фахівців пожежної безпеки як суб'єктивно обумовлену систему засвоєння гендерних знань, норм та цінностей, що сприяють реалізації здібностей курсантів як представників певної статі. Гендерна культура виявляється комплексом відповідних мотиваційно-ціннісних, когнітивних і поведінкових компонентів статевої поведінки суб'єктів та визначається успішністю вибудовування гендерних стосунків у процесі профільної підготовки до майбутньої фахової діяльності.

Варто зазначити, що курсанти посідають своєрідне місце: до них висуваються серйозніші вимоги у навчальній та педагогічній діяльності; корегування їхньої поведінки відбувається згідно із ціннісними орієнтаціями та домінуючими ідеями соціального мікросередовища. Усе це певним чином впливає на формування особистості курсанта, його гендерної культури. За таких умов розширення площини тлумачення поняття «гендерна культура» дає можливість розширити і сукупність засобів впливу на її формування у курсантів як майбутніх фахівців пожежної безпеки. Особливо ефективним засобом утвердження гендерної культури у молоді у сучасних умовах є розвиток стійкості поглядів, цінностей, позицій і гнучкості поведінки, що залежить від ситуації, своєчасності проявів, які базуються на здоровому глузді, гуманному ставленні до інших людей, гендерній поведінці, яка не принижує гідність жодного з партнерів, не завдає шкоди оточуючим [3, с. 266].

Н. Браженська зазначила, що час навчання у вищому навчальному закладі є періодом становлення не тільки професіонала, але і гендерно-гармонійної людини, яка знайшла себе в тривалому духовному пошуку. Сучасна жінка не має бути відокремлена від освітніх ресурсів, але процеси освіти і виховання мають бути спрямовані на усвідомлення, розвиток і розкриття фемінного буття. З цією метою необхідно змінити свідомість не тільки курсантів, а й викладачів ВНЗ ДСНС України перейти від безстатевої науки і виховання до гендерно-орієнтованого підходу [1].

Умовами ефективності гендерного виховання є: включення цього напрямку у ВНЗ з метою формування цілісного індивідуально-професійного самосвідомості з урахуванням гендерних вимог розвитку суспільства на сучасному етапі; введення в критерії оцінки виховної роботи гендерних аспектів; розробка і впровадження науково-методичного забезпечення гендерного виховання у ВНЗ; підготовка постійного складу освітніх установ до проведення цього напрямку виховної роботи; розвиток особистих гендерних пріоритетів суб'єктів виховання [1].

Н. Приходькіна визначила такі педагогічні умови реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ:

- а) інтеграція гендерної теорії до змісту базових навчальних курсів гуманітарного циклу;
- б) впровадження гендерних спецкурсів у програму фахової підготовки студентів;
- в) у рамках позааудиторної роботи стимулювання участі студентів у роботі державних установ та недержавних громадських організацій, діяльність яких пов'язана з питаннями забезпечення гендерної рівності в суспільній практиці;
- г) залучення студентів до аналізу гендерних проблем у процесі застосування інтерактивних методів навчання [5].

Так В. Мелехова зазначає, що змістову основу культури статевої поведінки складають ціннісні взаємини, характеристиками яких виступають: потреба в спільній

діяльності і спілкуванні; інтерес до іншої особи; позитивне емоційне ставлення до іншого; повага і прийняття іншої особистості як рівної собі; відсутність упередженості, стереотипів стосовно жіночих і чоловічих ролей і особистісних якостей; подолання консервативності в оцінках і установках щодо протилежної статі; відсутність інтелектуальної і моральної переваги у взаєминах статей; підтримання та провокування в іншому кращих його якостей і форм поведінки [3].

Враховуючи сказане вище, нами були використані діагностичні засоби культури курсантів ВНЗ ДСНС України, що дозволили виявити певні тенденції у вихованні гендерної культури курсантів.

Передбачаємо, що процес виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки буде ефективним при урахуванні таких аспектів:

- розширення знаннєвого простору майбутніх фахівців стосовно поняття гендер; орієнтації навчально-виховного процесу процесу у ВНЗ на розширення гендерної свідомості, уявлень курсантів про специфічні критерії людини як представника певної статі (рольовий репертуар, особливості ставлення до людей іншої статі, дружні, дитячо-батьківські взаємини);

- створення можливостей для прийняття моделі рольової поведінки і готовності до такої поведінки у реальних стосунках курсантів-юнаків і курсантів-дівчат.

На нашу думку, процес виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки буде ефективним за дотримання таких психолого-педагогічних умов:

1. Організація моніторингу гендерної вихованості курсантів як компонента професійної компетентності майбутніх фахівців пожежної безпеки з метою виявлення гендерних особливостей курсантів залежно від організації педагогічного процесу у ВНЗ ДСНС України, формування у майбутніх фахівців пожежної безпеки усвідомлення власної гендерної ролі й індивідуального гендерного стилю поведінки в рамках професійної діяльності.

2. Включення гендерного компоненту у фахові дисципліни, розробка та впровадження спецкурсу із гендерної тематики.

3. Розробка процесуально-технологічного складника реалізації гендерного підходу в педагогічній практиці (застосування технологій виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки шляхом інтеграції гендерних і гуманітарних знань у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки в рамках інваріантної і варіативної частин блоку гуманітарних дисциплін).

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив нам виявити, що психолого-педагогічний супровід виховання гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки передбачає інформаційно-методичне та організаційне забезпечення навчально-виховного процесу та позанавчальної діяльності курсантів (рекомендації педагогам за індивідуально-диференційованого вибору змісту, засобів і методів розвитку гендерної культури курсантів у процесі теоретичної, практичної та морально-психологічної підготовки до професійної діяльності; рекомендації курсантам у вигляді індивідуальних освітніх маршрутів, індивідуально-диференційованих консультацій та тренінгів виховання, самовиховання і самооцінки гендерної культури; поточна і підсумкова діагностика та оцінка виховних результатів).

Передбачаємо, що ефективність виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки обумовлюється взаємозв'язком навчально-виховного процесу (у сукупності теоретичної, морально-психологічної та практичної підготовки) і психолого-педагогічного супроводу курсантів при дотриманні послідовності таких етапів:

- просвітницького, спрямованого на ознайомлення курсантів із сутністю та видами їхньої майбутньої професійної діяльності, з вимогами суспільства і професії до особистості фахівця пожежної безпеки;

- орієнтаційного, на якому індивідуальні дані майбутніх фахівців пожежної безпеки (інтереси, професійні мотиви і цілі, здібності тощо) усвідомлюються ними і

узгоджуються із вимогами професійної діяльності; визначаються вектори професійного розвитку і конструюються індивідуальні виховні маршрути;

– розвивального, спрямованого на удосконалення конкретних якостей — детермінантів гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки, що підрозділяється на підетапи відповідно до стадій виховання структурних компонентів гендерної культури;

– контрольного, що охоплює діагностику та аналіз підсумкових результатів виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки в освітньому процесі ВНЗ.

Цілі кожного етапу припускають використання адекватних засобів і методів (проектувальних, корекційних тощо), організацію контекстної діяльності майбутніх фахівців пожежної безпеки (дослідницької, громадської, творчої тощо) і проведення поточної діагностики виховних результатів відповідно до критеріїв та показників.

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сутності виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки дозволив виокремити такі педагогічні умови цього процесу: організація моніторингу гендерної вихованості курсантів як компонента професійної компетентності майбутніх фахівців пожежної безпеки шляхом обліку гендерних особливостей курсантів при організації педагогічного процесу у ВНЗ, формування у майбутніх фахівців пожежної безпеки усвідомлення власної гендерної ролі й індивідуального гендерного стилю поведінки в рамках професійної діяльності; включення гендерного компоненту у фахові дисципліни, розробка та впровадження спецкурсу із гендерної тематики; розробка процесуально-технологічного складника реалізації гендерного підходу в педагогічній практиці (технології виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки шляхом інтеграції гендерних і гуманітарних знань у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки в рамках інваріантної і варіативної частин блоку гуманітарних дисциплін).

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо у розробці програм виробничих практик з урахуванням гендерного складника; аналізі дисциплін, які входять до навчального плану підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки щодо включення гендерного компонента.

Література:

1. Браженская Н. Е. Особенности гендерного воспитания курсантов в образовательных учреждениях МВД России. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.dissercat.com/content/osobennosti-gendernogo-vospitaniya-kursantov-v-obrazovatelnykh-uchrezhdeniyakh-mvd-rossii>
2. Булатова Т. І. Структурно-функціональна модель формування гендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. № 5. 2011 р. (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) Збірник наукових праць — Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzspp/2011_5/bygch/4.pdf
3. Мелехова В. Ю. Педагогические условия формирования культуры полоролевых отношений у подростков : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 Б. м., Б. г. 266 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskie-usloviya-formirovaniya-kultury-polorolevykh-otnoshenii-u-podrostkov>
4. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. / Мунтян Іван Савелійович . — Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса). — О., 2004. — 21 с.
5. Приходькіна Н. О. Педагогічні умови реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей : Дис... канд. наук: 13.00.04 / Приходькіна Н. О. — 2009. — 21 с.
6. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Терзі Пилип Пилипович . — Кіровоград, 2007. — 238 с.

У статті аналізуються та систематизуються теоретико-практичні підходи вітчизняних психологів і педагогів щодо педагогічних умов виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки. Визначено педагогічні умови виховання гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки.

Ключові слова: гендерна культура, гендерне виховання, педагогічні умови, майбутні фахівці

пожарной безопасности.

В статье анализируются и систематизируются теоретико-практические подходы отечественных психологов и педагогов по педагогическим условиям воспитания гендерной культуры будущих специалистов пожарной безопасности. Определены педагогические условия воспитания гендерной культуры будущих специалистов пожарной безопасности.

Ключевые слова: *гендерная культура, гендерное воспитание, педагогические условия, будущие специалисты пожарной безопасности.*

Theoretical and practical approaches of home psychologists and pedagogues to pedagogical conditions of gender culture acculturation in future fire safety specialists are analyzed and organized in the article. Pedagogical conditions of gender culture acculturation in future fire safety specialists are determined.

Keywords: *gender culture, gender acculturation, pedagogical conditions, future fire safety specialists.*